

הגאון הרב ראובן ניסן שליט"א

מח"ס יראת ההוראה

בימינו אין לברך הגומל על נסיעה מעיר לעיר

גאון הגאונים וקודש הקודשים רבינו הגרב"צ זצ"ל, בעיונו המבעית לרדת לעומקה של הלכה, כל פסקיו יצאו מתוך עומק הסוגיא, בבינה יתירה, ובהיקף כל חלקי התורה בעיון ובבקיאות, ובעיקר באותם הלכות שבאו מתוך כח חידושו, שם ניכרת גדלותו, שאנו הקטנים יתמי דיתמי לאחר עמל ויגיעה רבתי זמן רב זוכים לעמוד על דעת רבינו ז"ל, ואז חזינן שמימיו מן המקדש המה יוצאים, וכל דבריו אמיתיים וברורים להלכה ולמעשה. וברוך ה' שזיכנו לדעת מי הוא הגבר הוקם על, שהקים עולה של פסיקת הלכה אמיתית בדרא בתראה הדין, על אדני פסקי הספרדים בכל הדורות, בדרכם ובמסילותם ובנתיבותם, וכל פסקיו והלכותיו אמיתיים וישרים, נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, למעיינים ולמתבוננים בעומקה של הלכה. וכפי שיראה כל מעיין ישר לדוגמא בתשובה זו דקמן, דאדרבא חידושו של רבינו מנומק ומבואר מיסודם של כל רבותינו הספרדים, ודבריו אמיתיים וברורים להלכה ולמעשה.

רבינו האור לציון בחלק ב' עמוד קל"ט, חידש בדין ברכת הגומל, שאף שמרן פסק בשו"ע שצריך לברך הגומל על נסיעה מעיר לעיר, מכל מקום בימינו אין לברך, כיון שאין סכנת לסטים וחיות רעות בדרכים המצויים בימינו מעיר לעיר, ויש מן הלומדים שהקשו עליו ודחו דבריו, ולכן אמרתי לשנות פרק זה, ולעין ולדקדק היטב בפרשתא דא, לדעת מה יעשה ישראל להלכה ולמעשה.

מקור הדין דברכת הגומל בהולכי מדברות, וביאור הגדר דהולכי מדברות

הנה מקור הדין הוא בגמ' בברכות פרק ט' דף נ"ד ע"ב, שאמר רב יהודה בשם רב שארבעה צריכים לברך הגומל: יורדי הים והולכי מדברות וחולה שנתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים, כשיוצאין מן הסכנה, רש"י. והיינו שכל אלו הארבעה היו במצב של סכנה וניצלו הימנה, והם צריכים להודות לה' על זה כשיצאו מן הסכנה. ולמדו את

זה שם בגמ' מהפסוקים בתהילים פרק ק"ז, שנמנו שם בפסוקים כל אלו הארבעה, וכתוב בהם: "וידור לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם".

והנה בענין הולכי מדברות למדו את זה שם בגמ' מהפסוק: "תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו, רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף". וביאר הערוך בערך "ארבע" שזוהי בעצם סכנתם שלכן תיקנו להם לברך הגומל, "שהולכי מדבריות טועים [הרבה בדרכם] ולא משכחו מאכל ולא משקה, וקרובין למיתה יותר מן החיים", והיינו כפשט הפסוק הנ"ל "תעו במדבר וכו', רעבים גם צמאים" וכו'.

אלא דמכל מקום רבותינו הראשונים ביארו לן בגדר התקנה של הולכי מדברות, מהו הגדר של "מקום מדבר" שעליו תיקנו חז"ל תקנה לברך הגומל למי שהלך בו, וכמבואר ברבינו יונה על הרי"ף, דף נ"ד ע"ב ד"ה ארבעה, וברא"ש פרק ט' סימן ג', וכן הוא בטור ובשו"ע סימן רי"ט סעיף ז', שהגדר הוא "דמדברות הוא מקום סכנה משום דשכיחי ביה ליסטים וחיות רעות", והיינו דנכון דבפסוק מוזכר המקרה של "תעו במדבר" וכו' אבל הגדר של מקום מדבר הוא, מקום שמצויים בו מאוד מקרים רעים של סכנות מצד ליסטים וחיות רעות, וממילא הגדר של החיוב והתקנה של חז"ל להודות על הליכה במדבר, הוא בהליכה במקום זה דשכיחי ביה מקרים רעים של ליסטים וחיות רעות, בכל זמן הליכתו ושהותו במדבר, שמחמת זה היה כל הזמן במצב של אפשרות סכנה, ולכן תקנו לו לברך הגומל.

דעת כמה ראשונים שדוקא הולכים במדבר ממש צריכים לברך הגומל –

מנהג אשכנז וצרפת

כתב רבינו יונה על הרי"ף שם בשם רבני צרפת וז"ל: מנהג הוא בצרפת שאינם מברכין ברכת הגומל כשהולכין מעיר לעיר, מפני שאומרים שלא הצריכו להודות אלא להולכי מדברות שהוא סכנה מחיות רעות ומליסטים, אבל להולכי דרכים לא. ומה שאמר בירושלמי פרק ד' הלכה ד', כל הדרכים בחזקת סכנה הם עומדים, לא אמרו זה אלא לענין תפילת יוצא לדרך בלבד, שבכל הדרכים יש לו לבקש על נפשו, זה דעת רבני צרפת ז"ל, עכ"ל.

וביאור הדברים הוא, דדעת רבני צרפת, שכיון שגדר התקנה של חיוב ברכת הגומל היתה רק משום סכנת מדבר, דשכיחי ביה ליסטים וחיות רעות וכו"ל, וסכנה זו אינה קיימת בסתם הליכה מעיר לעיר בתוך המדינה, שאין מצויים שם כל כך חיות רעות וליסטים, לכן אין זה נכלל בגדר התקנה של "הולכי מדברות" הנזכרת בגמ', ולכן אין לברך הגומל בהולך מעיר לעיר, אלא רק מי שהלך במדבר ממש ששם היה בפועל באפשרות של סכנת ליסטים וחיות רעות.

אלא דהקשו על זה שם מדברי הירושלמי שכתב שכל הדרכים בחזקת סכנה, והיינו

שגם סתם הולכי דרכים מעיר לעיר הם בחזקת סכנה, דסוף סוף גם שם יכול להיות סכנת לסטים וחיות רעות אף דאין זה מצוי שם כמו במדבר ולכן כתב הירושלמי שכל הדרכים בחזקת סכנה, ועל זה יישבו שדברי הירושלמי איירו לגבי תפילת הדרך דוקא, שמצד לבקש על נפשו מעיקרא שישמרהו ה' שלא יבוא לידי סכנה בדבר זה פשיטא שצריך לעולם לבקש ולהתפלל, אבל כיון שלמעשה לא מצוי באופן זה שום אפשרות של סכנה ממשיית מצד לסטים וחיות רעות, אז אין זה נכלל בהתקנה של הולכי מדברות לגבי ברכת הגומל.

ונראה ביאור הדברים במה שחילקו בין תפילת הדרך לברכת הגומל, שתפילת הדרך היא הרי תפילה ובקשה, ובתפילה קיי"ל דלעולם ליבעי איניש רחמי, וכמבואר בדבריהם שלעולם יש לו לבקש על נפשו, כיון שהיא תפילה, אבל ברכת הגומל שאיננה בגדר תפילת בקשה, אלא ברכת הודאה להודות לה' על שגמל לו טוב והצילו מיד הפורענות, וכלשונו של רש"י על הרי"ף בגמ' שם ארבעה צריכין להודות "כשניצולין", אם כן זה דוקא היכא שהיה בפועל במקום של אפשרות סכנה וניצול משם, דאז שייך ביה מציאות של הודאה על ההצלה שהצילו ה', אבל אם לא היה כלל במקום של אפשרות סכנה, לא שייכא ביה כלל הודאה, דעל מה יודה אם לא היה כלל במקום סכנה וניצל, ולכן פסקו רבני צרפת שסתם הולכי דרכים שאינם במקום סכנה ממש כהולכי מדברות לא יברכו ברכת הגומל וכנ"ל.

והדברים מדויקים בלשונו של הרא"ש בסימן ג', שהביא שם גם כן את דעתם של רבני צרפת, וז"ל: נהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר, דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי ביה חיות ולסטים. והא דאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה, לא אמרו אלא לענין תפילת הדרך בלבד, שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו, אבל ברכת הגומל "במקום תודה נתקנה", עכ"ל. והיינו שביאר שלא שייך לומר שיברך הגומל אם לא היה בפועל במקום של אפשרות סכנה, שרק לענין תפילה תמיד שייך שיבקש אדם על נפשו שישמרהו ה' שלא יבא לידי סכנה, אבל להקריב קרבן תודה או לומר ברכה של תודה במקום קרבן, זה לא שייך אם לא היה בפועל במקום סכנה, דעל מה מודה אם לא היה במקום סכנה וניצל וככל הנ"ל.

דעת כמה ראשונים דכל הולכי דרכים מעיר לעיר צריכים לברך הגומל –

מנהג ספרד

והנה הטור בסימן רי"ט סעיף ז' העתיק בתחילה את דברי הרא"ש הנ"ל שהיא דעת רבני צרפת ואשכנז שאין מברכין הגומל בהולכי דרכים דמעיר לעיר אלא דוקא הולכי מדברות, ואחר כך כתב וז"ל: אבל הרמב"ם ז"ל כתב דבכל דרך צריכין להודות, דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם וכו' וכן נוהגין בספרד, עכ"ל. ועיי"ש

בבית יוסף שכדעת הרמב"ן כך היא גם דעת הרמב"ם והאבודרהם, עיי"ש.

ונמצא שהביא לן הטור את השיטה השניה בראשונים ושכמוה נהגו בספרד וכפי שהעיד בסוף דבריו, והזכיר בזה את דברי הרמב"ן, ומקור הדברים בספר תורת האדם להרמב"ן וכפי שהביא שם הבית יוסף, והוא בסימן ח' בתורת האדם, ענין הרפואה, וז"ל: בענין הדרך, כל הולכי דרכים צריכין להודות [ולברך הגומל], ואף על גב דרבי יהודה הולכי מדברות אמר, לישנא דקרא נקט, וכל דרך במשמע. וגרסינן בירושלמי ברכות פרק ד' הלכה ד' גבי תפילת הדרך, רבי שמעון בר אבא בשם רבי חנינא אומר כל הדרכים בחזקת סכנה, עכ"ל.

והיינו דביאר הרמב"ן דמה שאמרו בגמ' הולכי מדברות הוא לאו דוקא, כי רק נקטו לישנא דקרא טעו במדבר וכו', אבל באמת כל הולכי דרכים הם בחזקת סכנה, וכמו שהביא מהירושלמי שכל הדרכים בחזקת סכנה, והיינו דאף דודאי שבמדבר דוקא מצוי בעיקר סכנת לסטים וחיות רעות, אבל כיון שסוף סוף בכל הדרכים שייכת סכנה זו, אף דהיא פחות מצויה שם מאשר במדבר, לכן נכלל בהתקנה כל הולכי דרכים, כיון דסוף סוף גם הם היו בחזקת סכנה.

ועל זה גופא כתבו רבינו יונה והרא"ש הנ"ל בשם רבני צרפת ואשכנז, דלא כסברת הרמב"ן, וכפי שהדגישו שדוקא במדבר ששם מצוי בעיקר סכנת לסטים וחיות רעות, לכן דוקא שם שייכת ברכת הגומל משא"כ בסתם דרכים דמעיר לעיר. ובזה גופא היא מחלוקת הראשונים ושינוי המנהג בין אשכנז לספרד, האם דוקא הולכי מדברות בלבד ששם בעיקר מצוי סכנת לסטים וחיות רעות שאז דוקא איתא להתקנה דברכת הגומל וכסברת רבני צרפת ואשכנז, או דלא דווקא מדבר אלא כל דרך שהיא מעיר לעיר, כיון דסוף סוף שייך גם שם סכנת ליסטים וחיות רעות אף דשם אינו בגדר המצוי, בכל אופן גם זה נכלל בהתקנה דברכת הגומל, היות ומכל מקום גם שם שייכת הסכנה, וכלשון הירושלמי והראשונים דכל הדרכים בחזקת סכנה, וזוהי סברת הרמב"ן וכן מנהג ספרד.

ומרן בשו"ע שם בסימן רי"ט סעיף ז' כתב ככל הנ"ל וז"ל: באשכנז וצרפת אין מברכין [הגומל] כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים, ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומיהו, בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה, עכ"ל.

ונמצא דלמעשה הדבר תלוי לפי המנהג, דלבני אשכנז אין לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר אלא דוקא בהולכי מדברות, ולבני ספרד צריך לברך אפילו בדרך דמעיר לעיר.

עדות רבותינו גדולי וענקי פוסקי ספרד, דכהיום גם בני ספרד נהגו שלא לברך הגומל בהולכי דרכים מעיר לעיר, וביאור הדבר

והנה מצאנו ראינו למרן החיד"א בספרו לדוד אמת סימן כ"ג סעיפים ח' וט', שלאחר שהביא את דברי מרן ז"ל בשו"ע הנ"ל, כתב וז"ל: נהגו כשהולכים בים מהעיר לכפרים שלא לברך [הגומל], וכן נהגו שלא לברך אם הולכים ביבשה, אם המקום קרוב, אף שהוא יותר מפרסה, עכ"ל. והביאוהו להלכה גדולי הפוסקים האחרונים, הבית עובד בדיני ברכת הגומל דף ק"ד ע"א סעיף י"ט, והכף החיים בסימן רי"ט ס"ק מ', ועוד.

ומעיד לן בגודלו מרן החיד"א, שלמעשה גם בני ספרד לא נהגו כהיום לברך הגומל בהולכי דרכים מעיר לעיר, אף שהלכו בדרך של יותר מפרסה, שלפי פסק מרן השו"ע ומנהג ספרד כפי שהעיד שם מרן ודאי צריכים לברך הגומל, מכל מקום לא נהגו לברך, ואדרבא הדגיש לן מרן החיד"א בלשון חיובית שהמנהג הוא להיפך ד"נהגו שלא לברך".

והנה לכאורה מנהג זה תמוה מאוד וצריך עיון גדול, דעל מה ולמה נעקר מנהג ספרד שהעידו עליו הראשונים ופסקו מרן בשו"ע שנהגו לברך כשהולכים מעיר לעיר, ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לקום ולשנות המנהג, אתמהא. ומה שהוסיף ודקדק שם מרן החיד"א בדבריו וכתב "אם המקום קרוב", לכאורה הדברים תמוהים, דמה יתן לן ומה יוסיף לן דהמקום קרוב, דאין זה מעלה ומוריד מאומה כלפי פסק מרן בשו"ע ומנהג ספרד דהולכי דרכים מעיר לעיר יותר מפרסה חייבים לברך הגומל, ומה מהני לן דהמקום קרוב אחר שבפועל הלכו בדרך מעיר לעיר יותר מפרסה, וצריך ביאור רב כל הענין.

והנה הכף החיים הנ"ל שהביא להלכה את דברי החיד"א האלו, ציין גם להכנסת הגדולה שם בהגהת בית יוסף, ובדברי הכנסת הגדולה שם נתבאר יסוד הדבר, ונביא את דבריו שם ונבארם, ועליהם נוסיף נופך מעוד לשונות הפוסקים כדי לבאר את כל הענין באר היטב, בעזה"י.

והנה הכנסת הגדולה שם בסימן רי"ט בהגהת בית יוסף סעיף ז' ס"ק ה', הביא בריש דבריו מה שנהגו בזמנו שלא לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר אפילו ביותר מפרסה, והיינו ממש כהמנהג שהזכיר החיד"א הנ"ל, והקשה על זה כנ"ל שהרי זה נגד פסק הבית יוסף ומנהג ספרד שנהגו לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר, וכתב שם בביאור הדבר וז"ל: ויראה לי דכיון דבאשכנז או צרפת נוהגין שאין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות וליסטים, אבל בספרד נוהגין לברך אף ההולכים מעיר לעיר, כשקבלו עליהם מנהג זה היינו מעיר לעיר,

[קבלו דוקא] דומיא דהולכי מדברות, שהוא מקום רחוק ויש בו סכנה, אבל ממקום למקום כמקומות הללו שהולכין ובאין ביום אחד או בפחות, כיון שאין בהם סכנה אלא לעיתים רחוקות, לא קבלו עליהם מנהג לברך בכגון זה וכו', אף על פי שהוא יותר מפרסה, עכ"ל.

וכאן שנה לן רבינו הכנסת הגדולה את יסוד הדברים, בטעם הישנות המנהג אצל בני ספרד, והיינו דכיון דנשתנו העיתים והזמנים, ומצבי ההליכה מעיר לעיר אצל בני האדם נשתנו ואינם כבזמנים ההם, שדרך של יותר מפרסה שהיתה נחשבת פעם לדרך רחוקה, אף על פי שמהלך אדם בינוני ביום הוא עשר פרסאות כמבואר בגמ' בפסחים דף צ"ד ע"א, מכל מקום בדרך כלל כשהלכו מעיר עיר לא היו הולכים ושבים ביום אחד מרחק כזה של יותר מפרסה, וממילא נחשב הדבר למקום רחוק, ומתעכבים ימים רבים בדרכים, ודרך כזו נחשבה אז בודאי בחזקת סכנה, לעומת הדורות הללו שדרך כזו נחשבת כהיום למקום קרוב ודרך קצרה, שהולכים ושבים מכאן לכאן ביום אחד ובפחות כלשון הכנסת הגדולה, ולכן נחשב זה אצל העולם כמקום קרוב ודרך קצרה, וממילא אינינה כלל בחזקת סכנה וכלשונו "שאין בהם סכנה אלא לעיתים רחוקות", והיינו שאף שודאי תיתכן מציאות רחוקה של סכנה, מכל מקום פשוט שאופן זה לא נכלל בהתקנה, כי מה שנכלל בתקנה זה רק דרכים שהם "בחזקת" סכנה וכלשונו הראשונים ומרן הבית יוסף וככל הנ"ל באותיות ב' וג', ולכן מכח המציאות, שנהפכו אותם הדרכים שהיו נחשבות אצל העולם לדרכים רחוקות ובחזקת סכנה, לדרכים קרובות וקצרות דאינם בחזקת סכנה, נמצא שזה לא נכלל בהתקנה של ברכת הגומל בהולכי דרכים מעיר לעיר אפילו למנהג ספרד, כי התקנה היתה דוקא על הדרכים דמעיר לעיר דאז שהיו נחשבות לדרכים רחוקות ובחזקת סכנה כמבואר בלשונו הראשונים והבית יוסף, אבל הדרכים דמעיר לעיר דכהיום שנחשבות למקומות קרובים ודרכים קצרות, לא נכללו בהתקנה מעיקרא כלל וכלל, ולכן לא שייכא בהם ברכת הגומל כלל.

וזהו שביאר הכנסת הגדולה בלשונו הנ"ל, "שכשקבלו עליהם בני ספרד מנהג זה לברך הגומל בהליכה מעיר לעיר, היינו דוקא דומיא דהולכי מדברות שהוא מקום רחוק ויש בו סכנה, אבל ממקום למקום כמקומות הללו שהולכין ובאין ביום אחד או בפחות, כיון שאין בהם סכנה אלא לעיתים רחוקות, לא קבלו עליהם וכו'", והיינו להדיא ככל הנ"ל, שגם מנהג ספרד לברך על הליכה מעיר לעיר הוא בדוקא דומיא ממש דהולכי מדברות, שזה דרך רחוקה ובחזקת סכנה, ורק באופן זה קבלו עליהם לברך, שגם זה נכלל בהתקנה של הולכי מדברות, אבל כשהמציאות שהדרכים דמעיר לעיר אפילו ביותר מפרסה, הולכים ושבים בהם באותו יום או בפחות, ונחשבים דרכים קצרות וקרובות, ואינם בחזקת סכנה, וככל הדרכים דמעיר לעיר דכהיום, ממילא לא הוּוּ בכלל הקבלה והתקנה דברכת הגומל מעולם, ולא שייכא בהם ברכת הגומל כלל.

וזהו ביאור דברי החיד"א הנ"ל במה שכתב ש"נהגו שלא לברך אם הולכים ביבשה "אם המקום קרוב" אף שהוא יותר מפרסה", והקשנו דמה הלשון אומרת "אם המקום קרוב" הרי תוך כדי דבור כותב שהדרך "יותר מפרסה" ואם כן זהו הדין דהולכי דרכים מעיר לעיר ביותר מפרסה שצריכים לברך, והשתא מבואר הכל כמין חומר וככל הנ"ל, דאף שהוא יותר מפרסה, אבל כיון דבפועל זה נחשב למקום קרוב, והיינו כדביאר הכנסת הגדולה שנשתנתה המציאות ודרך של יותר מפרסה מעיר לעיר כבר נחשבת לדרך קצרה וקרובה, שהרי הולכים ושבים באותו יום או בפחות, ואין בזה סכנה כהולכי מדברות שהמקום רחוק והדרך ארוכה, ממילא לא שייך בזה כלל ברכת הגומל, כיון שכל מה שקבלו עליהם גם בהולכי דרכים דמעיר לעיר היינו דוקא דומיא דהולכי מדברות שהדרך ארוכה ויש בה סכנה, אבל אם נשתנה המציאות שכבר הולכים ושבים באותה הדרך ביום אחד או בפחות, ונחשב זה מקום קרוב אצל העולם ואין בו סכנה כלל, ממילא לא נכלל זה כלל בהתקנה דברכת הגומל במעיר לעיר.

וכדברים האלו ביאר לן להדיא רבינו הגר"ח פלאג'י ז"ל בספר חיים סימן כ"ו סעיף ה' וז"ל: היה ראוי דבקושטא יע"א יברכו ברכת הגומל מי שהלך מבאלאט לקוסקונגוק וכו' וכיוצא בהם, [שהולכים מעיר לעיר יותר מפרסה, וכפסק מרן ומנהג ספרד], אלא דלא נהגו כן כיון שהוא בכל יום דהולכים וחוזרים, עכ"ל. והרי לן להדיא דמייסד לן הגר"ח פלאג'י דשינוי המציאות גורם לשינוי הדין, דכיון דבמציאות הולכים וחוזרים באותו יום, ממילא לא נחשב הדבר בגדר דהולכי דרכים מעיר לעיר, שהרי נחשב הדבר כמקום קרוב, שאינו דומה כלל ועיקר להולכי מדברות, וכל מה שקיבלו עליהם בני ספרד לברך הגומל בהולכים מעיר לעיר היינו דוקא דומיא דמדבר דהוא מקום רחוק ויש בו סכנה.

וביאור עומק הענין הוא, בהקדים את דברי הרב ערוך השולחן בתחילת סימן רי"ח ורי"ט שכתב וז"ל: אף על פי שקיומינו ועמידתנו [בכל רגע מהחיים] תמיד הוא בנס, כמו שאנו אומרים בתפילה במודים, "ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת", מכל מקום כל זה הם ניסים נסתרים וכתרים בהטבע וכו'. והניסים נחלקים לשני קצוות, עם דרך המיצוע. והיינו, הקצה האחד כשהניסים גלויים ויוצאים מדרך הטבע לגמרי כמו ניסי מצרים וכדו', והקצה השני הניסים הכרוכים לגמרי בהטבע כמו כל פרנסתינו וכל קיומינו, ועל זה לא שייך ברכה פרטית [של הגומל וכדו'], ויוצאים [ידי חובת הודאה על זה] בהתפילות התמידיות שמזכירים בהם הודאה, מודים אנחנו לך וכו' על נסיך וכו'. ויש עוד מין שלישי והוא ממוצע בין הנסיות ובין הטבעיות, והיינו שהענין הולך בטבע אבל יוצא מעט מגדר הטבע אל טבע הנסיות, לדוגמא, העובר אורחות ימים, זהו טבע, אומנם כאשר יקומו רוחות וסערות, קשה על פי הטבע שתנצל הספינה, ומכל מקום אינה יוצאה מגדר הטבע לגמרי כמוכן, וכל שכן הולכי מדבריות שהם בסכנה עצומה, וכן היושב בבית האסורים, והחולה

שתקפה עליו מחלתו, ולכן לברך בלשון נס אי אפשר, ורק נותן תודה פרטית להשם יתברך על הדבר הזה ומצדיק עליו הדין בהברכה, שהייסורים שהגיעו לו הם מפני חטאיו, והצלתו היא גמולת טובה מהשם יתברך אף לחייבים, עכ"ל.

ומבואר לן להדיא, שכל מה שהוא בגדר טבע ומנהגו של עולם בודאי שלא תקנו עליו שום הודאה פרטית, אלא נכללת ההודאה עליו בנוסח ההודאה הקבוע בתפילה יום יום בברכת מודים, "על ניסיך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת", שבזה מודים אנו להקב"ה על כל הניסים והנפלאות והטובות שגומל עמנו מידי יום ביומו ובכל רגע ורגע, ורק על דברים שיוצאים קצת מגדר הטבע ומנהגו של עולם, כהולכי ימים ומדברות וחולה וחיבוש, שכל אלו יצאו קצת מגדר הטבע ומצב שיגרת החיים הרגילה במנהגו של עולם, והיו במצב של אפשרות סכנה כל זמן שהותם באותו מצב, כהולכי ימים ומדברות וחולה וחיבוש, אז תיקנו להם ברכה מיוחדת שהיא ברכת הגומל, להודות לה' על שהצילם מסכנה, ושבו למצב שיגרת החיים כמנהגו של עולם.

וממילא כיון שכל עיקר התקנה של ברכת הגומל היתה על אופן שהאדם היה במצב שיש בו אפשרות של סכנה, וכלשונו של רש"י בגמ' וכן"ל באות א' שארבעה צריכים להודות "כשיוצאין מן הסכנה", לכן ביאר הכנסת הגדולה הנ"ל, דברור שלעולם גם בני ספרד שקיבלו עליהם לברך בהולכים מעיר לעיר בנוסף על הולכי מדברות אין זו תקנה חדשה אלא רק כחלק מעיקר התקנה, כי גם זה דומיא דמדבר שקיימת אפשרות של סכנה רק דאינה שכיחא כל כך כמו במדבר, ובאו רבותינו האחרונים הנ"ל וביארו לן, דגם אחר שקיבלו עליהם בני ספרד לברך גם בהולכי דרכים מעיר לעיר שגם זה בחזקת סכנה וכן"ל, היינו כי כך בפועל היתה המציאות, דדרך שמעיר לעיר ביותר מפרסה היתה במשך כמה ימים, וכשאדם היה הולך מעיר לעיר יותר מפרסה היה נחשב הדבר שכל זמן שהותו בדרך הוא יצא מהמצב הרגיל של שיגרת החיים בדרך העולם, והוא במצב שונה מהרגילות, להיותו במצב של אפשרות סכנת חיים, וכשהגיע למחוז חפצו אז יצא מאותו מצב חריג, ושב למצב הרגיל בשיגרת החיים, ועל זה מודה להקב"ה שגמל לו טוב והצילו מן המצב של אפשרות סכנה שהיה בו, אבל כשנשתנתה המציאות בעולם שביום אחד או בפחות הולכים מעיר לעיר, ונחשב הדבר אצל העולם שכשהולכים מעיר לעיר זה כמו שהולכים משכונה לשכונה בתוך העיר, מצד הרגילות והתדירות והמהירות, וכלשון הגר"ח פלאגי "שהולכים וחוזרים מעיר לעיר בכל יום", ואפילו שזה יותר מפרסה זה נחשב למקום קרוב כלשון החיד"א, והיינו שזה לא נחשב אצל בני אדם שכשהולכים בדרך מעיר לעיר יוצאים מהמצב הרגיל של שגרת החיים ודרך העולם ונכנסים למצב חריג ומיוחד של אפשרות סכנה, אלא נחשב הדבר שכשהולכים מעיר לעיר זה כמו שהולכים בתוך העיר, כחלק משגרת החיים הרגילים לגמרי אצל בני אדם בדבר המצוי יום יום כלשון הגר"ח פלאגי הנ"ל שבכל יום הולכים ושבים מעיר לעיר, וכי אטו נהפך מצבם של חיי העולם, וחיים כל ימיהם

במצב של סכנה כי כל יום הולכים מעיר לעיר, פשיטא שלא, אלא אדרבא זה נחשב אצל העולם כהליכה תוך העיר, ולא נחשב כלל שנכנסים בזה למצב של סכנה, ואין שום סכנה בזה וכן"ל בדברי הכנסת הגדולה, ונחשב כחלק מחיי היום יום כדברי הגר"ח פלאג'י הנ"ל, והליכה למקום קרוב כדברי מרן החיד"א הנ"ל, ואם כן לא שייך בזה כלל מה שהיה נהוג אצל בני ספרד לברך על הליכה מעיר לעיר, שזה היה שייך דוקא אז שבאמת הליכה מעיר לעיר היתה כהליכה במדבר כלשון הכנסת הגדולה הנ"ל, שזה מצב השונה מדרך חיי העולם ונחשב למצב של אפשרות סכנה, וכשיצא מזה שייך בו ברכת הגומל, אבל כשהמציאות השתנתה והליכה מעיר לעיר נהפכה להיות כחלק משגרת החיים הרגילה יום יום אצל בני אדם וכהליכה בתוך העיר, ולא נחשב כלל למצב של אפשרות סכנה כל עיקר, ולא מצוי שום סכנה בזה, ממילא לא שייכא ביה ברכת הגומל כלל, וכמבואר בכל דברי רבותינו הנ"ל דברים מפורשים וברורים, וכהיסוד שהשריש לן רבינו הערוך השולחן וכן"ל.

וכמה מתוקה בזה לשונו הנפלאה שכתב עוד הרב ערוך השולחן בסימן רי"ט ס"ק י', לאחר שהביא שם את לשון מרן שבני אשכנז נהגו לברך רק בהליכה במדבר, ובני ספרד נהגו לברך גם בהליכה מעיר לעיר, וז"ל שם: ובזמנינו לא שייך כלל ברכת הגומל אפילו בנסיעות רחוקות, אם לא דרך הים ומדבריות, אבל ביבשה וביישוב לא שייך ברכת הגומל בזמנינו, [והיינו אפילו לבני ספרד, וכעדות רבותינו פוסקי ספרד וכן"ל], ומימינו לא שמענו מי שיברך ברכת הגומל בבא מן "הדרך המורגלת", עכ"ל. והיינו ככל הנ"ל שכיון שהדרכים דמעיר לעיר נהיו כל כך "מורגלות" אצל בני אדם, ולא נחשבות כלל לשום מצב של אפשרות סכנה, אלא הם כחלק מחיי היום יום הרגילים לגמרי אצל בני האדם וככל הנ"ל, ממילא פשוט וברור דלא שייכא בהם כלל ברכת הגומל, וכעדות רבותינו עיני העדה גדולי וענקי פוסקי ספרד הנ"ל דלא נהגו כלל לברך הגומל בימינו בהליכה מעיר לעיר.

דבר פשוט ומבורר לן מתוך דברי רבותינו דמשום סכנת תאונות דרכים לא

שייך לברך ברכת הגומל כלל וכהוראת הגר"ח

והנה כך הדבר פשוט וההלכה ברורה במשך כל הדורות האחרונים, וכעדות רבותינו, שלא נהגו לברך בהליכה מעיר לעיר וכן"ל, אולם בדור האחרון שנתחדש הנסיעה בכל סוגי הכלי רכב, ומצוי ביותר תאונות דרכים בכל נסיעה ממקום למקום, היה מקום לדון דשמא חזרו להיות הדרכים במצב של סכנה מצד תאונות הדרכים המצויות ביותר.

אמנם דעת לנכון נקל דבודאי לא שייך לדון מצד זה כלל, כיון שעל זה לא היתה תקנה כלל, אלא רק על סכנת לסטים וחיות רעות כסכנת מדבר וככל הנ"ל, וכיון שזה כבר לא שייך בהליכה מעיר לעיר, ממילא אין בזה דין ברכת הגומל וכן"ל. והרי מזה הטעם גופא נשתנה הדין בהליכה מעיר לעיר, כי כבר אינה כהליכה במדבר ואין בה שום

סכנת לסטים וחיות רעות וככל הנ"ל באות ד', ואם כן מה יועיל לך דנתחדש סוג סכנה חדשה דתאונות דרכים, הא על כל פנים לא הוי בכלל התקנה דהולכי מדברות שתקנוה משום סכנת לסטים וחיות רעות.

ומיניה וביה, דהרי מצד סכנת תאונות דרכים גם בתוך העיר קיימת הסכנה לא פחות מחוץ לעיר, ואולי אפילו יותר, אטו נימא דבגלל זה יברכו הגומל גם על נסיעה בתוך העיר, זו לא אמרה אדם מעולם, דפשיטא דכיון דאין לנו על זה תקנת חז"ל אין לנו אפשרות כלל לחדש לברך בזה, ואם כן הוא הדבר גם בנסיעה מעיר לעיר במצב סכנת תאונות דרכים, דאין בזה שום תקנת חז"ל, ואין לנו שום אפשרות לומר שיברכו בזה.

וראה והתבונן דבעצם סכנת תאונות דרכים אינה כלל מצד עצם המצב של "הליכה בדרך מעיר לעיר" שהרי היא קיימת בדיוק אותו דבר גם בתוך העיר, וכל התקנה של ברכת הגומל להולכי מדברות ודרכים, היתה מצד המצב המיוחד של הסכנה שישנה דוקא מצד המצב הזה של הליכה ושהות בדרך מעיר לעיר, מה שאין כן סכנת תאונות דרכים שאין המצב של "הדרך מעיר לעיר" גורם אותה, כי היא קיימת אותו דבר בדיוק גם בתוך העיר, ממילא אינה שייכת כלל להתקנה דברכת הגומל כלל ועיקר, והדברים פשוטים וברורים כביעתא בכותחא.

וכבר מצאנו בכגון דא להרב תהילה לדוד מגדולי האחרונים על השו"ע, בסימן ק"י סעיף ג' דף ע"ה ע"א בנד"מ, שדן לגבי ברכת תפילת הדרך בנסיעה ברכבת, וכתב שם וז"ל: וצריך לדעת אם צריך לברך תפילת הדרך כשהולכין על מסילות הברזל, ולכאורה ברכה זו נתקנה על סכנת לסטים, כמו שהוא נוסח הברכה ותצילנו מכף כל אויב ואורב וכו', וזה לא שייך כל כך במסילות הברזל [דכיון שנוסעים ברכבת שהוא מקום שמור וסגור, והנסיעה ברצף ובמהירות, לא שייך כלל סכנת לסטים וחיות רעות, לעומת ההליכה שהיתה פעם על בעלי חיים או בעגלות שאז היה שייך בשופי סכנת לסטים וחיות רעות], ואי נימא דהסכנה הוא ממכשול בדרך חס ושלום [כתוצאה מהנסיעה ברכבת, וכן בנידונינו לגבי הסכנה של תאונות דרכים בכלי רכב] אם כן אפילו בפחות מפרסה יצטרך לברך וכו', דבמסילת הברזל [מצד החשש סכנה שיש ממכשול ברכבת] אין שום חילוק בין תוך פרסה ליותר פרסה, ואי נימא דצריך לברך [דהיינו שנכלל בתקנה גם מכשול ברכבת וכד'], אף בפחות מפרסה כן, עכ"ל.

והרי לך להדיא למי שגדול, שביאר לך ברור אפילו לגבי תפילת הדרך, שמבואר בבית יוסף ובראשונים וכו"ל באות ב' שהרבה יותר קל להצריך בה לברך, ובכל זאת כתב דאם דנים לברך מצד מכשולים שברכבת, הרי שיצטרכו גם לברך בפחות מפרסה כי מצד זה לא שייך שום חילוק, וזה פשיטא דלא אמרינן שיברכו על פחות מפרסה, ובהכרח שמצד זה לא שייכא ברכה כי על זה לא היתה התקנה, והוא הדין וכל שכן בנידונינו לענין ברכת הגומל משום תאונות דרכים, דאם באנו לדון להצריך ברכה

מסיבה זו, אם כן נצריך גם בפחות מפרסה ובתוך העיר, דמצד תאונות דרכים אין שום חילוק בזה, וזה ודאי לא אמרינן, ואם כן מוכרח שמצד זה לא מצריכין לברך כיון דאין זה נכלל בהתקנה כלל וככל הנ"ל.

וכן פסק כל זה להדיא רבינו הגדול מרן הגר"צ בשו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ד סעיף מ"ב וז"ל: נראה שכיון שכל תקנת ברכת הגומל היא על סכנת חיות רעות ולסטים כמבואר בשו"ע, אם כן כיום שיש כלי רכב רבים בכבישים בלא הפסק, אין חשש של ליסטים ולא של חיות רעות, ואי אפשר לומר שדרכים אלו בחזקת סכנה זו. ומשום סכנת תאונות דרכים אין לברך, שסכנה זו אינה בכלל תקנת חז"ל לברך ברכת הגומל, שהרי בודאי שאף הנוסע שעה וחומש בתוך העיר, וכגון בערים הגדולות בעולם אינו מברך, אף על פי שיש בהם סכנת תאונות דרכים, ועל כרחך שהתקנה היתה רק משום לסטים וחיות רעות, ולכן רק באופן שיש חשש לסטים וחיות רעות וכו', נחשבת הדרך בחזקת סכנה, ומברך ברכת הגומל לכשמגיע לשלום, עכ"ל.

וחידושו זה של הגר"צ יוצא ומבואר מתוך דברי האחרונים הנ"ל, שהשרישו לן שכיון שכבר נתבטל סכנת לסטים וחיות רעות בדרכים דמעיר לעיר, ממילא לא שייכא בהו כלל ברכת הגומל, ובפרט מדברי התהלה לדוד שכתב להדיא שלא שייך לחדש כלל לברך מטעם חדש של מכשולי רכבות וכדו', דאם כן גם בפחות מפרסה יצטרכו לברך, וזו לא אמרה אדם מעולם, וממילא פשיטא שגם לגבי ברכת הגומל לא שייך כלל לברך מצד תאונות דרכים, ומאותו נימוק דאם כן יצטרכו לברך גם בפחות מפרסה ובתוך העיר, ולכן ודאי דסכנת תאונות דרכים כיון דלא נתקן עליה ברכה, לא שייך לברך עליה כלל, וככל המבואר בדברינו לעיל בטוב טעם ודעת.

ושוב מצאתי ככל הנ"ל למהר"ש מזרחי בשו"ת דברי שלום חלק ה' דף תכ"ח ע"ב שכתב וז"ל: בזמן הזה שאין סכנת לסטים וחיות רעות, אין לברך כשנוסע מעיר לעיר, דלא תיקנו רק משום סכנה שהיא מחמת שהדרך גורמת לסכנה, דהיינו שבמקום שאין ישוב יש חיות רעות וליסטים, אבל מחמת סכנת תאונות דרכים לא תיקנו, דאם כן גם בתוך העיר יש סכנה זו, עכ"ל. והיינו ככל הנ"ל, והדברים פשוטים.

ועוד נראה פשוט דלאחר שכבר התבטל המנהג שהיה אצל בני ספרד בימי קדם לברך על הליכה מעיר לעיר, וכפי שהעידו לן גדולי וענקי פוסקי ספרד בדורות האחרונים וכנ"ל באות ד' שכבר נהגו בפשיטות שלא לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר כיון שכבר אין בזה סכנת לסטים וחיות רעות וכמבואר שם לעיל, אם כן לא שייך כלל לבוא ולחדש עתה שוב לברך מעיר לעיר ובכלל לא מטעם סכנת לסטים וחיות רעות שרק היא היתה סיבת התקנה, אלא מטעם חדש שלא היה כלל, שהוא תאונות דרכים, והרי קמו ועשו מעשה לבטל מנהג ספרד ופסק מרן בשו"ע לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר, והנהיגו שלא לברך מטעם שכבר אין סכנת לסטים וחיות רעות, ואם כן כבר אין בידינו

בפועל כלל שום תקנה ומנהג לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר, ומאן ספי לן לבוא ולתקן מחדש לברך מעיר לעיר בכלל לא מצד סכנת ליסטים וחיות רעות, כמה תמוה ומוזר זה, והתינה אם היתה חוזרת סכנת לסטים וחיות רעות גופא ר"ל, החרשנו, דעוד היה מקום אולי להבין שיש כח בידינו להחזיר את המנהג הראשון למקומו, אבל מצד סכנה שלא היתה כלל בהתקנה, וביותר ככל הנימוקים הנ"ל שמצידה צריכים גם לברך בתוך העיר, ונמצא שאינה כלל סכנת "הולכי דרכים דמעיר לעיר" שהרי אין הדרך דמעיר לעיר גורמת לה וכן"ל, איך יתכן לבוא ולתקן ולחדש שוב לברך בזה, אתמהה.

ונמצא שפיסקו של רבינו הגדול מרן הגרב"ץ יוצא בהינומא, מנומק ומוסבר בטוב טעם ודעת לאור דבריהם של גדולי וענקי פוסקי ספרד, שהעידו לן שכבר נתבטל המנהג לברך בהולכי דרכים מעיר לעיר, ובפרט כפי שביאר להדיא התהילה לדוד שלא שייך כלל לחדש לתקן מצד סיבות של תאונות וכדו' וככל הנ"ל, דברים פשוטים וברורים.

קם דינא להלכה ולמעשה, דודאי לא מברכינן כלל בימינו על נסיעה רגילה מעיר לעיר, ומנהג אבותינו ורבותינו שהעידו לן דלא מברכינן בהולכי דרכים דמעיר לעיר עומד בעינו, כאן נמצא כאן היה, ולא מחדשינן כלל לברך מצד תאונות דברים, וככל המבואר לעיל בטוב טעם ודעת להלכה ולמעשה.